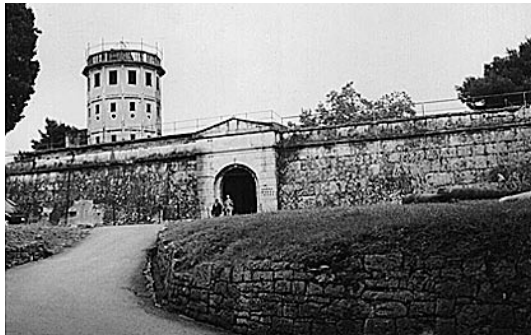

ZBIRKA POMORSTVA I BRODOGRADNJE POVIJESNOG MUZEJA ISTRE

KATARINA POCEDIĆ □ Povijesni muzej Istre, Pula

sl.1. Povijesni muzej Istre, Pula

“U Puli, gradu velike pomorske i brodograđevne tradicije u kojemu djeluje muzej povijesnog tipa, kao jedan od prioriteta nametnula se potreba ustrojavanja Zbirke pomorstva i brodogradnje.”

U Puli, gradu velike pomorske i brodograđevne tradicije u kojemu djeluje muzej povijesnog tipa, kao jedan od prioriteta nametnula se potreba ustrojavanja Zbirke pomorstva i brodogradnje. Zbirka je utemeljena u listopadu 1990. godine, nakon što je Muzejski savjet Republike Hrvatske prihvatio elaborat o promjeni naziva i proširenju djelatnosti Muzeja narodne revolucije Istre u Povijesni muzej Istre.¹

Međutim, nije duga i bogata samo tradicija pomorstva i brodogradnje, već je u prošlosti bila izuzetno bogata i tradicija muzejske djelatnosti povezana s tim gospodarskim granama. Tako je početkom 1870-ih godina, za vrijeme austrougarske vlasti, u sklopu Arsenala postojao Pomorski muzej, jedan od prvih u svijetu te vrste.

SKUPLJANJE GRAĐE

Građa za fundus Zbirke pomorstva i brodogradnje prikuplja se na različite načine. Većinu Zbirke čine predmeti pronađeni tijekom terenskih istraživanja, dok drugi dio čine predmeti koji su na temelju otkupne politike Povijesnog muzeja Istre planski otkupljivani na sajmovima umjetnina i starina ili od privatnih kolekcionara te predmeti koji su u muzej pristigli darovanjem.

Fundus Zbirke pomorstva i brodogradnje sastoji se od predmeta prikupljenih tijekom terenskih istraživanja:

- na projektu suradnje s brodogradilištem Uljanik
- na lokalitetima potonulih brodova - austrougarskoga bojnog broda Szent Istvan i putničkog broda austrijskog Lloyda Baron Gautsch
- spašavanja i restauracije ostataka ribarskog brodića Luigi
- spašavanja i restauracije polikromne brodske oplate s mletačkog jedrenjaka iz 17. stoljeća
- otkupljenih predmeta.

TERENSKO ISTRAŽIVANJE

Dva najznačajnija istraživačko-zaštitarska projekta, koja Povijesni muzej Istre, u suradnji s Ministarstvom kulture Republike Hrvatske, kontinuirano provodi već desetak godina jesu istraživanje i zaštita dviju podmorskih lokacija na kojima su potopljeni austrougarski bojni brod Szent Istvan, odnosno putnički brod austrijskog Lloyda Baron Gautsch. Osim s aspekta obogaćivanja muzejskog fundusa, ti su projekti važni i radi preventivne zaštite lokaliteta i sprečavanja njihove devastacije. Ekspanzijom ronilačkog turizma u posljednjih nekoliko godina podmorski su lokaliteti postali izuzetno ugroženi. Za provođenje podmorskih istraživanja potrebno je prikupiti opsežnu dokumentaciju.

Potrebno je dobiti ove dozvole:

- od Ministarstva kulture, Odjela za zaštitu kulturne baštine - dozvolu za podvodno istraživanje
- od Ministarstva kulture, Odjela za zaštitu arheološke baštine - dozvolu za vađenje spomenika kulture
- od Ministarstva kulture, Odjela za zaštitu arheološke baštine - rješenje o preventivnoj zaštiti potonulog broda.

Organizator istraživanja obavezan je:

- poduzeti sve mjere osiguranja sudionika arheološkog istraživanja, uzevši u obzir i vremenske prilike prema prognozi
- osigurati nesmetani plovni put
- osigurati da osobe koje obavljaju istraživanje budu primjereno stručno osposobljene i zdravstveno sposobne prema posebnim zakonima te propisano označene.

Nakon što se prikupe te dozvole, o istraživanju se obavještava Uprava za zaštitu kulturne baštine - Konzervatorski odjel, mjerodavna policijska uprava te nadležna lučka kapetanija. Osim kontrole lokaliteta, snimanja i dokumentacije, prilikom ronjenja na potonulim brodovima pristupa se i vađenju predmeta koji ulaze u fundus muzeja.

PREDMETI PRIKUPLJENI TERENSKIM ISTRAŽIVANJEM U SKLOPU PROJEKTA ULJANIK

Tijekom 1989./90. godine Brodogradilište Uljanik nesebično je pristalo sponzorirati sanaciju dijela izložbenih prostorija Povijesnog muzeja Istre, čime je znatno smanjen utjecaj vlage u tim prostorijama. Tada je Uljanik donirao Muzeju brojne primjerke starog uporabnog ala-

¹ Elaboratom je ukinuta tzv. Zbirka C trodimenzionalnih predmeta koji su pronašli mjesto u novoosnovanim zbirka.

sl.2. Rezbarena polikromna brodska oplata s mletačkog jedrenjaka iz 18.st, Povijesni muzej Istre.

ta, makete brodova, fotografije, nacрте i publikacije od razdoblja austrougarske uprave u tadašnjem Arsenalu pa do danas. Dio tih predmeta iskorišten je za stalni postav o razvoju pomorstva i brodogradnje.

ZAŠTIĆENI PODMORSKI LOKALITET S. M. S. SZENT ISTVAN

S. M. S. Szent Istvan, austrougarski bojni brod klase Tegetthoff porinut je u more u Rijeci 1914. godine, a opremljen u pulskome Arsenalu i tršćanskom brodogradilištu San Marco. Matična luka bila mu je Pula, glavna austrougarska ratna luka i sidrište ratne flote. S. M. S. Szent Istvan bio je zadnja riječ tehnike na području brodogradnje i ponos austrougarske flote. Iako je imao izuzetna ofenzivna svojstva, brod je tijekom Prvoga svjetskog rata tek nekoliko puta napustio pulsku luku. Posljednji put je to učinio 9. lipnja 1918. godine, kada se, zajedno s više austrougarskih bojnih brodova, uputio prema južnom Jadranu sa zadaćom uništavanja savezničke barazne blokade Otrantskih vrata.

Talijanski su ih torpedni čamci napali u noći između 9. i 10. lipnja, pri čemu je Szent Istvan pogođen i potopljen južno od Malog Lošinja, između otoka Ilovika i Premude.

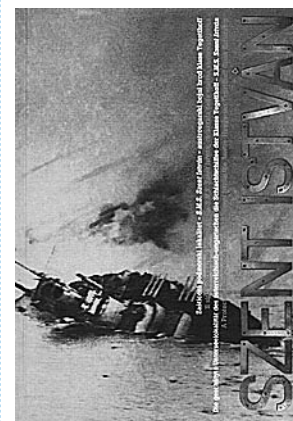
Sustavno istraživanje olupine počelo je 1995. godine. Tijekom triju ekspedicija koje je muzej organizirao u suradnji s Ocjelom za zaštitu arheološke baštine Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture Republike Hrvatske, iz olupine broda izvađeno je ukupno 37 predmeta koji su restaurirani i pohranjeni.

AUSTROUGARSKI PUTNIČKI BROD BARON GAUTSCH

Brod Baron Gautsch prometovao je na brznoj liniji Kotor - Trst, a potonuo je kao prva žrtva ratnih zbivanja na našoj obali u Prvome svjetskom ratu, 15. kolovoza 1914. godine, šest nautičkih milja jugozapadno od svjetionika Sv. Ivan na Pučini, između Rovinja i Brijuna. U postupak nadzora i zaštite tog lokaliteta Povijesni muzej Istre se uključio 1994. godine. Tada je u suradnji s Ministarstvom kulture Republike Hrvatske i Hrvatskom ratnom mornaricom tijekom ekspedicije koja je trajala tri dana obavljen pregled olupine broda. Sljedeće godine muzej je kod Ministarstva kulture inicirao pokretanje postupka preventivne zaštite olupine, što je ono i prihvatilo te odobrilo podvodno arheološko istraživanje koje je provedeno u svibnju 1995. godine. Povremena kontrolna ronjenja obavljena su u proljeće 1998. i 1999. godine. Tada je izvađeno nekoliko predmeta, ali veća istraživanja nisu poduzimana do 2003. godine. Posljednja istraživačka ekspedicija organizirana je u listopadu 2003. godine, tijekom koje je izvađeno 47 predmeta što se trenutačno nalaze na restauraciji. Ukupno su iz olupine broda Baron Gautsch izvađena 74 predmeta.

RIBARSKI BRODIĆ LUIGI

Brodici Luigi raritetni je primjerak jedinstvenog tipa ribarskog broda konstruiranoga u Istri, kakav se koristio uz zapadnu obalu Istre i u tršćanskom zaljevu. Taj je primjerak izrađen u Rovinju 1928. godine, a korišten je prilikom diverzije na rijeci Mirni nakon kapitulacije fašističke Italije. Zatim je godinama stajao u gotovo raspadnutom stanju u uvali Santa Marina podno Tara. Restauratorsko-konzervatorski radovi na njemu obavlj-

sl.3. Naslovnica publikacije *Austrougarski bojni brod klase Tegetthoff Szent Istvan* objavljene u izdanju Povijesnog muzeja Istre, 1998.

sl.4. Ribarski brodić Luigi u atriju Pomorskog muzeja Istre, Pula.

ni su 1990.-1991. u brodogradilištu Tehnomont u Puli, nakon čega je postavljen u atrij Povijesnog muzeja Istre. Tako je uspješno spašen od zaborava izuzetan primjerak istarske broderske tradicije.

REZBARENA POLIKROMNA BRODSKA OPLATA S MLETAČKOG JEDRENJAKA IZ 18. STOLJEĆA

Tijekom radova Arheološkog muzeja Istre 1997. godine u unutrašnjosti crkve Srca Isusova u Puli pronađena je rezbarena polikromna brodska oplata. Ne postoji dokumentacija o tome gdje su predmeti pronađeni i pretpostavlja se su predmeti bili u fundusu nekadašnjega provincijskog muzeja.

Budući da je utvrđeno kako predmeti potječu iz 18. stoljeća, Arheološki muzej Istre je u srpnju 1997. obavio predaju Povijesnom muzeju Istre. Brodska oplata je restaurirana i svoje je mjesto pronašla u stalnom postavu Muzeja.

OTKUP PREDMETA

U tekstu je već spomenuto da je u Puli za vrijeme austrougarske vlasti postojao Pomorski muzej, a da su izložci koji su se u njemu nalazili mahom odneseni iz Pule i Istre tijekom Prvog i Drugoga svjetskog rata. No nije to jedini primjer iznošenja vrijedne kulturno-povijesne građe s tog područja. Takvih je primjera, nažalost, bilo mnogo, a posljedica su burnih povijesnih događaja koji su pogađali Istru u 20. stoljeću. Istra je, naime, proživljavala nekoliko masovnih egzodusa stanovništva, tijekom kojih je, osim ljudstvom, ostajala siromašnija i za brojne predmete materijalne kulture.

Ta se građa danas nalazi u stranim muzejima ili privatnim zbirkama, a često se pojavljuje i na specijaliziranim sajmovima, pogotovo u talijanskim gradovima. Otkupnom politikom Povijesni muzej Istre nastoji vratiti barem dio građe koje je tijekom 20. stoljeća iznesen iz Pule i Istre. Stoga se Muzej pojavljuje na susretima kolekcionara i sajmovima umjetnina i starina u Puli, Rijeci, Trstu, Ljubljani, Zagrebu, Veroni i Beču, gdje, ovisno o financijskim mogućnostima, otkupljuje zanimljive predmete. Međutim, pri otkupu predmeta pojavljuje se problem novca. Naime, Muzej od osnivača (Istarske županije) ne dobiva namjenska sredstva za otkup vrijedne muzejske građe, pa smo se prisiljeni za tu namjenu koristiti vlastitim sredstvima koja su prilično skromna, pa zbog toga

sl.5-6. Predmeti iz fundusa Pomorskog muzeja Istre, Pula.

“Otkupnom politikom Povijesni muzej Istre nastoji vratiti barem dio građe koje je tijekom 20. stoljeća iznesen iz Pule i Istre. Stoga se Muzej pojavljuje na susretima kolekcionara i sajmovima umjetnina i starina...”

brojni zanimljivi primjerci koji se pojave na tržištu ostaju nedostupni Muzeju.

Kako bude rastao fundus Muzeja, bit će moguće planirati projekte u kojima će predmeti iz Zbirke pomorstva i brodogradnje biti prezentirani samostalno ili u kombinaciji s tematski sličnim predmetima iz drugih zbirki. Primjerice, i u Zbirci starih razglednica postoji izuzetno bogata građa o brodovima svih vrsta, o mornarima i mornarskom životu, te o mornaričkim ustanovama i objektima u gradu Puli. Slično je i sa Zbirkom fotografija, u kojoj je osobito vrijedna građa o austrougarskoj floti stacioniranoj u Puli. U Zbirci oružja i vojne opreme nalaze se brojni primjerci mornarskih uniformi, opreme i naoružanja koji su pripadali vojskama onih država u čijem se sastavu Istra nalazila tijekom povijesti. Svi ti primjerci pokazuju kako, osim Zbirke pomorstva i brodogradnje, i druge zbirke Muzeja imaju obilje građe i podataka za rekonstrukciju brodograđevne i pomorske tradicije u Puli i Istri, kako putem izložbenih projekata, tako i publicističkim, stručnim i znanstvenim radovima.

Primljeno: . lipnja .

THE MARITIME AND SHIPBUILDING COLLECTION OF THE ISTRIA HISTORY MUSEUM

Pula, the location of the Istria History Museum, is a city with a great maritime and shipbuilding tradition and the need of forming a maritime and shipbuilding collection arose as a priority. The collection was organised in October 1990 after the Museum Council of the Republic of Croatia adopted a study concerning the change of name and the expansion of the activities of the Museum of the National Revolution in Istria to the Istria Historical Museum.

The maritime and shipbuilding tradition has long and rich history in this region, and the same can be said about museum activities tied to these branches of the economy. During the 1870's, the time of Austro-Hungarian rule in the region, the Arsenal contained a maritime museum, one of the first of its kind in the world.

The material of the holdings of the maritime and shipbuilding collection is collected in different ways. Most of the collection is composed of items found during field research while the rest was acquired at art and antique fairs or from private collectors as well through donations to the museum.

The acquisition policy of the Istria History Museum is aimed at returning material that somehow disappeared from Pula and Istria during the 20th century. Once the holdings of the Museum begin to expand, it will be possible to plan projects in which items from the maritime and shipbuilding collection will be displayed independently or in combination with similar thematic items from the collection of old postcards, the photograph collection and weapons and military equipment collection. The collections will offer an abundance of material and information for tracing the shipbuilding and maritime tradition in Istria and will be displayed as exhibitions as well as in various popular and scholarly publications.